

Traditionalisme in de sportwereld

R. Stokvis*

Samenvatting

In dit artikel wordt getracht een verklaring te vinden voor het verzet door leiders van de olympische beweging tegen het opheffen of verruimen van amateurbepalingen.

In de eerste plaats wordt hierbij gewezen op de manier waarop de belangrijkste bestuurlijke organen van de olympische beweging samengesteld worden. Coöptatie van mensen van hoge status leidt vermoedelijk tot een zekere mate van traditionalisme. De traditie waar men aan lijkt vast te houden gaat terug tot de tijd rond de eeuwwisseling, toen sport vooral beoefend werd door personen van hogere stand. Bij de sportbeoefening stond toen de gezellige omvang meer op de voorgrond dan het prestatiestreven. Dit prestatiestreven wordt hier beschreven als uiting van een algemene rationalisering van de sportbeoefening. De houding van de leiders van de olympische beweging t.a.v. de amateurbepalingen wordt gezien als een vergeefse poging nog enigszins vast te houden aan het idee van sportwedstrijden als kameraadschappelijke, zorgeloze en spontane ontmoetingen.

Inleiding

De verwachting, dat men als sportbeoefenaar amateur is, ligt vast in de reglementen van veel sportorganisaties. Deze reglementen worden echter

* Geboren in 1943. Eindexamen H.B.S. in 1962. Afgestudeerd in sociologie (F.S.W.-B) in 1970. Vanaf 1970 medewerker bij het Sociologisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam.

door tal van mensen die bij sportbeoefening betrokken zijn als te beperkend gevoeld (1).

Veel sportbeoefenaren zijn van mening dat het steeds moeilijker wordt om in een sport een hoog prestatieniveau te bereiken en te behouden, als men alleen in zijn vrije tijd kan oefenen (2). Neemt men echter de tijd om te oefenen van zijn werk- of studietijd af, dan verdient men minder geld of loopt men vertraging in zijn studie op; dat wil men graag gecompenseerd zien. In een toenemend aantal sporten komt daar nog bij, dat sommige beoefenaars met hun sportprestaties meer geld zouden kunnen verdienen dan met hun dagelijks werk. Het materiaal, waarmee men bepaalde sporten beoefent, is zo duur, dat het voor amateurs haast niet op te brengen is. Ook voor organisatoren van — steeds duurder wordende — sportevenementen is het aantrekkelijk, om de commerciële mogelijkheden (televisie) die er zijn te gebruiken.

Vroeger bestond de voornaamste potentiële bron van inkomsten voor sportlieden uit start- en prijsgelden. Toen in de loop van de negentiende eeuw in bijna alle sporten amateurbepalingen werden ingevoerd bleef deze bron van inkomsten alleen open voor professionals. Naarmate echter het aantal toeschouwers van amateur-sportwedstrijden toenam, werd de financiering van sportbeoefenaars en sportevenementen voor het bedrijfsleven en de staat uit reclame- resp. propaganda-technisch oogpunt steeds aantrekkelijker. Deze aantrekkingskracht werd nog versterkt door de toenemende aandacht, die eerst in de pers en later ook door de televisie aan sport besteed werd.

Dus zowel de vraag naar geld als het aanbod ervan is in de sportwereld toegenomen. Hierdoor is ook de aandrang versterkt om amateurbepalingen te verruimen of op te heffen.

In veel sportorganisaties verzet men zich daar echter tegen. Het voornaamste gevolg daarvan is dat al de sportbeoefenaren en sportorganisaties, die behoefte aan geld hebben en dit door middel van de sportbeoefening kunnen krijgen, de amateurbepalingen op de meest uiteenlopende wijzen ontduiken.

In dit artikel probeer ik een verklaring te vinden voor het verzet vanuit belangrijke sportorganisaties tegen de verruiming of opheffing van amateurbepalingen.

De verdedigers van het amateurisme

Voorstanders van het amateurisme kan men in alle geledingen van de sportwereld aantreffen. Uit een onderzoek onder Finse sportleiders (3) bleek dat 68% van de 1666 respondenten in ieder geval lippendienst bewezen aan de amateur-idealen. In het verslag van dit onderzoek wordt echter gewezen op de nietszeggendheid van dit resultaat, omdat die amateur-idealen niet scherp geformuleerd zijn. Men kan inderdaad een zeer brede en een meer beperkte opvatting van wat die amateur-idealen inhouden onderscheiden. Deze twee opvattingen komen goed tot uiting in de eerste zin van de olympische amateurbepaling uit 1971:

‘Om tot de Olympische Spelen toegelaten te worden, moet een deelnemer de geestelijke en ethische olympische tradities respecteren, en zijn sport altijd slechts als bijzaak zonder beloning uitgeoefend hebben’ (4).

In hun brede betekenis hangen de amateur-idealen nauw samen met de ‘geestelijke en ethische olympische tradities’. In de meeste amateur-bepalingen wordt hier echter nauwelijks van gerept. Daar gaat het vooral om het tweede deel van de zin. In die bepalingen wordt nader gespecificeerd wat het betekent dat men ‘sport altijd slechts als bijzaak zonder beloning uitgeoefend (moet) hebben’. Wat ‘geestelijke en ethische olympische tradities’ zijn, is zo onduidelijk, dat er nauwelijks over getwist kan worden (5). De problemen die het amateurisme in de sportwereld geeft, hebben dan ook vooral betrekking op de bepaling dat men zijn sport altijd zonder beloning uitgeoefend moet hebben. Dat de conflicten over dit beperkte financiële verbod echter in verband staan met het streven om een bredere opvatting van het amateurisme te handhaven zal een van de voornaamste conclusies zijn van deze beschouwing.

De problemen die door de amateurbepalingen ontstaan worden vooral behandeld op het niveau van de nationale en internationale sportorganisaties. Het belangrijkste bolwerk van verzet tegen het opheffen van de amateur-bepalingen is het Internationaal Olympisch Comité (I.O.C.). Het I.O.C. draagt zorg voor de vierjaarlijkse organisatie van de olympische spelen, in samenwerking met het Nationale Olympisch Comité (N.O.C.) van het land waar de spelen worden gehouden. Het I.O.C. treedt bij de organisatie van de olympische spelen coördinerend, regulerend en stimulerend op t.a.v. de internationale sportbonden, de N.O.C.’s treden zo op t.a.v. de nationale sportbonden. Omdat de olympische spelen in de gehele sportwereld als de belangrijkste wedstrijden worden beschouwd, stelt men veel prijs op deel-

name eraan. Hierdoor zijn de maatstaven, die het I.O.C. opstelt, om te beoordelen wie amateur is en als zodanig recht heeft om deel te nemen aan de olympische spelen, van doorslaggevende betekenis in de sportwereld. De leden van het I.O.C. kan men daarom als de hoogste gezagsdragers t.a.v. het amateurisme beschouwen.

De initiatiefnemer tot het heroprichten van de olympische spelen, baron Pierre de Coubertin was van mening dat de olympische beweging (6) in de moderne tijd alleen kon blijven voortbestaan, wanneer aan de top van de beweging een raad zou staan die volstrekt onafhankelijk was. Om de politieke, confessionele en financiële onafhankelijkheid van het I.O.C. te waarborgen diende het een orgaan te zijn dat zich door coöptatie in stand hield. De gecoöpteerden moesten mensen zijn die financieel onafhankelijk waren, die internationaal genoeg dachten om zich niet door nationale vooroordelen te laten leiden; ze moesten leidende persoonlijkheden met een vrij oordeelvermogen zijn, vakkundig, maar geen slaven van specialismen; ze moesten sportief zijn in de ware zin van het woord (7). Hetzelfde aanvullings- en selectiesysteem zou ook moeten gelden voor de leden van de N.O.C.'s.

De volledige onafhankelijkheid van de top van de olympische beweging leek De Coubertin het beste middel om negatieve invloeden die uitgingen van de ontmoeting van volkeren en rassen op de gemeenschap van sporten en op het amateurisme tegen te gaan. Het I.O.C. en de N.O.C.'s moesten daartoe een soort aristocratieën zijn. Dat deze opzet ook slaagde blijkt b.v. uit de reeks van voorzitters die het Nederlandsch Olympisch Comité vanaf zijn oprichting in 1912 gehad heeft: F. W. C. H. baron van Tuyll van Serooskerken (1912-1924), Mr. A. baron Schimmelpenninck van der Oye (1925-1943), C. F. Pahud de Mortanges (1946-1951), Dr. J. Linthorst Homan (1952-1958), C. F. Pahud de Mortanges (1959-1961), Jhr. H. A. van Karnebeek (1961-1970), C. Kerdel (1970-heden). Een dergelijke reeks van namen treft men ook aan bij de N.O.C.'s van andere landen en bij de leden van het I.O.C.

Met welke argumenten verdedigen deze 'Olympiërs' het amateurisme?

In zijn afscheidsrede als president van het I.O.C. stelde De Coubertin de sportlieden voor de keuze tussen 'de markt of de tempel'. In 1927 zegt hij bij een inwijdingsrede in verband met het amateurisme het volgende:

'Mijn vrienden en ik hebben niet gewerkt om u de spelen terug te geven opdat u er een museumstuk of een bioscoopvoorstelling van maakt, of opdat commerciële of verkiezingsbelangen er zich meester van maken' (8).

Carl Diem, met De Coubertin de belangrijkste theoreticus van de olympische beweging, geeft als antwoord op de vraag wat er zou gebeuren als men de amateurbepalingen schrapt:

‘De olympische spelen zouden in een ommezien niet meer „ein Hochfest des Frühlings aller Völker” zijn, doch een treffen van betaalde artiesten, en zouden op hetzelfde ogenblik de bindende kracht van het feest, waarvan de magie heden in alle volkeren te bespeuren valt, verliezen’ (9).

In het voorwoord van de memoires van De Coubertin schrijft Diem:

‘De „eeuwige mummie” het amateurprobleem is juist de onvergankelijke boze geest in de sport, die zijn open en geheime zaken zou willen doen onder de nobele vaan, die zich uitwoedt in winnen-willen om iedere prijs, zelfs die van de onwaarheid en de regelverbuiging. Een dergelijke gezondheid wordt opgestookt door de partijzucht in het verenigingsleven, en door het nationalisme in het bondsleven en helaas ook bij de olympische spelen’ (10).

De Nederlandse kolonel b.d. P. W. Scharroo schreef in 1951 toen hij lid was van het I.O.C.:

‘De gezonde amateuristische opvattingen van de Nederlandse atleten werden bij de Olympische Spelen steeds algemeen gewaardeerd. Het beoefenen van een sport is en moet blijven een uit vrije wil gekozen oefening van lichaam en geest, om het genot en de ontspanning, welke de sportbeoefening geeft en om sterker en gezonder te worden, teneinde beter in staat te zijn de taak te volbrengen, welke in deze ontwrichte wereld met haar vele zorgen en moeilijkheden voor elk mens is weggelegd. Sport en professionalisme zijn eigenlijk tegenstrijdigheden, die niet bij elkander behoren. Blijft zuivere, onvervalste amateurs Nederlandse atleten! Een sportbeoefening welke het amateurisme los laat, streeft haar ware doel en betekenis voorbij’ (11).

Avery Brundage, die president van het I.O.C. was van 1948 tot 1972, zag de gevaren van het niet in acht nemen van de amateurbepalingen als volgt:

‘Het is de werkelijke opgave van de opvoeder te waarborgen dat de morele, geestelijke en fysieke mogelijkheden van de jonge mensen zich harmonisch ontwikkelen, hun de liefde tot inspanningen bij te brengen, opdat zij hun prestaties kunnen verhogen. Terwijl het hun opgave zou moeten zijn het niveau van ons allen te verheffen in het belang van de vooruitgang der mensheid moeten wij constateren dat het atleten wordt

toegestaan hun studie te veronachtzamen ten gunste van de training voor de sport. Daardoor wordt het ontstaan van het gehypertropheerde wezen van de staats-, universiteits- en bedrijfsathleet niet alleen toegestaan maar ook bevorderd. Onder het voorwendsel van de sociale vooruitgang, van de opvoeding der massa door middel van een meester-elite verraden zij hun zending en brengen de jonge mensen op een dwaalspoor' (12).

Dit soort citaten van leiders van de internationale olympische beweging kan men haast onbeperkt met gelijksoortige aanvullen.

In het licht van dit soort uitspraken is een vraag die H. Lenk zich stelt snel beantwoord. Lenk (13) vraagt zich af hoe men de amateurbepalingen moet interpreteren, als zedelijke norm, of als een onder de omstandigheden van een bepaald ogenblik opgestelde praktische regel. Aan de visie van de leiders van de olympische beweging ligt duidelijk een beoordeling van het amateurisme in termen van goed en kwaad ten grondslag. Dat betekent, dat voor hen de amateurbepalingen uitdrukking geven aan een zedelijke norm.

De vraag is nu, hoe een dergelijke bepaling voor de leiders van de olympische beweging een zedelijk goed kan vertegenwoordigen. Deze vraag klemt des te meer, omdat diezelfde bepaling door andere groepen in de sportwereld slechts als een hinderlijke bepaling gevoeld wordt, die men dan ook aan alle kanten tracht te ontduiken (14).

Amateurisme in Engeland in de negentiende eeuw

Engeland kan men beschouwen als het land waar de meeste sporten voor het eerst in goed gereguleerde en georganiseerde vorm werden beoefend (15). De eerste amateurbepalingen werden dan ook in Engeland opgesteld.

De eerste amateurbepaling regelde de toelating van deelnemers aan de Henley Regatta, een beroemde jaarlijks terugkerende roeiwedstrijd. Deze bepaling dateert van 1839. Er werd niet alleen in gesteld dat roeiers geen financiële voordelen van hun sportbeoefening mochten behalen, maar ook dat handwerkers (mechanics, artisans and labourers) niet als amateurs beschouwd werden en dus niet aan de wedstrijden konden deelnemen. Deze amateurbepaling werd overgenomen door de Amateur Athletic Association (A.A.A.) bij de oprichting in 1867. De bepaling luidt als volgt:

'Amateur is iedere gentleman, die nog nooit heeft deelgenomen aan een openbare of voor alle deelnemers toegankelijke wedstrijd, voor geld afkom-

stig voor toegangsbetalingen of anderszins, of met professionals om een prijs of om geld afkomstig van toegangsbetalingen of anderszins, en die nimmer in zijn leven zich in zijn levensonderhoud heeft voorzien als sportleraar of trainer, en die tenslotte noch mecaniciens, noch handwerksman of arbeider is' (16).

Een standsbeperking zoals in deze definitie komt in Engeland alleen voor in de amateurbepalingen van Henley en van de A.A.A. De A.A.A. hief de beperking in 1881 op. De organisatoren van Henley handhaafden de beperking tot kort na de tweede wereldoorlog.

Dat een dergelijke standsbeperking alleen bij roeien en atletiek voorkwam in het Engeland van de negentiende eeuw wil niet zeggen dat er geen standonderscheidingen bestonden in andere takken van sport. Deze onderscheidingen werden echter in de eerste helft van de negentiende eeuw zonder gebruik van officiële regels in stand gehouden. Volgens Joseph Strutt (1749-1802) (17) werden sporten als boogschieten, atletiek, worstelen, zwemmen, schaatsen, roeien, zeilen, tennis, hockey, voetbal, golf en cricket in alle lagen van de bevolking beoefend. Bij bijna al deze sporten bestond er een onderscheid tussen enerzijds 'gentlemen of means' en anderzijds 'professionals' of 'players'. De gentlemen namen voor hun vermaak aan sportwedstrijden deel, ze hadden er echter geen bezwaar tegen om voor geldprijzen of om weddenschappen te rijden, spelen, roeien of rennen. Deze klasse van sportbeoefenaars werd in de vroeg-negentiende eeuwse sportwereld beschreven als 'gentlemen' omdat ze geheel bestond uit mensen van hoge afkomst (gentle birth). De professionals (pros) of players beoefenden de sport om het geld en als middel om in het levensonderhoud te voorzien (18).

Het onderscheid tussen de gentlemen en de players was aanvankelijk in termen van status voor alle betrokkenen overduidelijk en behoefde geen nadere definiëring. Deze duidelijkheid kwam ook voort uit het feit dat de players vaak gehuurd werden door gentlemen of verenigingen van gentlemen om voor hen op wedstrijden uit te komen (19).

De algehele verandering van de relaties tussen de Engelse aristocratie en de lagere klassen die zich in de negentiende eeuw voltrok (20) had ook zijn weerslag in de sportbeoefening. De gentlemen gingen zich door meer formele bepalingen afschermen tegen de bevolkingsgroepen waarmee de vroegere patriarchale relaties verstoord waren.

Deze ontwikkelingen waren van invloed op hetgeen in de Engelse sport-

wereld onder amateur werd verstaan. Volgens P. C. McIntosh (21) werd het woord amateur in de eerste helft van de negentiende eeuw vooral gebruikt om het woord gentleman te versterken. In die tijd waren de woorden 'amateur' en 'gentleman' in de sportwereld min of meer synoniem. Het was vanzelfsprekend dat liefhebbers heren waren en dat heren liefhebbers waren. (Lett. vert. amateur = liefhebber). Dat is ook de opvatting die tot uiting komt in de amateurbepalingen van Henley en van de A.A.A. Na 1870 wordt de term amateur niet langer meer vooral in termen van sociale status gedefinieerd (een amateur is een gentleman), maar in termen van beloningen en betalingen (een amateur is iemand die geen beloning of betaling voor zijn sportbeoefening ontvangt).

Het verschil tussen deze twee definities is echter niet zo vreselijk groot. Men kan stellen dat de ongeïnteresseerdheid in beloning of betaling voor de activiteiten die men verricht het kernpunt is van de eeropvattingen van de gentleman. Zo gezien is de definitie van 'amateur' in termen van beloningen en betalingen een soort operationalisatie van de definitie van 'amateur' als 'gentleman'. Op grond van de definitie in termen van beloningen en betalingen kan iedereen die zich op sportgebied gedraagt als een gentleman aan de sportbeoefening deelnemen. Dat deze interpretatie niet te ver gezocht is, blijkt uit de visies van S. Raven en Max Weber op deze stands-opvattingen.

De titel van het boek van S. Raven is *The Decline of the Gentleman*. Hij spreekt van 'decline' (verval) omdat vanaf ongeveer 1900 uiterlijkheden zoals het bezit van geld en goederen steeds belangrijker worden bij het beoordelen van iemands aanzien dan innerlijke criteria zoals rechtschapenheid, moed, karakter en plichtsgevoel. Er is volgens Raven in toenemende mate een wantrouwen ontstaan tegen de persoonlijke uitmuntendheid op grond waarvan de gentleman zich aanzien verwierf (22). De amateurdefinitie in termen van beloningen en betalingen kan men in dit licht zien als een poging om in de sport het streven van de gentleman naar persoonlijke uitmuntendheid te bewaren en het te scheiden van het niet bij de standsopvattingen van de gentleman passende streven naar uiterlijkheden als rijkdom en roem.

In een wat algemenere vorm komt deze visie al voor bij Max Weber. Volgens Weber wordt iemands klassepositie door zuiver economische factoren bepaald, terwijl de stand waartoe iemand behoort bepaald wordt door de eer die men hem toekent. Alhoewel klassepositie en stand kunnen samenvallen, staan de eeropvattingen van de mensen uit een bepaalde stand normaliter in scherpe tegenspraak met de pretenties die bezit zonder meer verschafft (23). Volgens Weber bestaat er bij groepen van hoge stand over het algemeen een disqualificatie van gewone fysieke arbeid. Vaak ook wordt

iedere vorm van rationele nijverheid, speciaal ook het ondernemerschap als niet passend bij de (hogere) stand beschouwd. Hetzelfde geldt voor kunstzinnige en literaire activiteiten zodra men die bedrijft om er profijt mee te verwerven. Weber verklaart de veelvoorkomende disqualificatie van het kostwinnen als zodanig vanuit het standsprincipe waarop de sociale orde gebaseerd is en dat in tegenstelling staat tot de zuiver op marktverhoudingen gebaseerde verdeling van macht. De markt wordt beheerst door zakelijke verhoudingen, werkt zonder aanzien des persoons en kent geen eer. De sociale orde is juist gebaseerd op de toekenning van verschillende maten van eer aan verschillende levenswijzen. Deze orde zou fundamenteel aange tast worden wanneer naakte economische macht een rol bij die eertoekenning zou spelen. Het is daarom volgens Weber dat degenen die belang hebben bij een bepaalde ordening van de standen zo scherp reageren op pretenties die uitsluitend gebaseerd zijn op economische verdienste. Deze reactie zal des te scherper zijn naarmate de leden van een bepaalde stand zich meer bedreigd voelen door mensen met dergelijke economische pretenties.

Op basis van de analyse van Weber is het aannemelijk om de definitie van een 'amateur' in termen van beloningen en betalingen te beschouwen als een uitvloeisel van de eeropvattingen van de 'gentlemen'-stand. Eeropvattingen die in hun uitwerking bijdragen tot het in stand houden van een standenordering waarin de gentlemen een hoge plaats hebben.

Een dergelijke definitie houdt namelijk een afwijzing in van het belang van economische motieven voor het handelen, en daarmee impliciet ook een afwijzing van economische verdiensten als zodanig. De strengheid waarmee het amateurisme vooral in Engeland gehandhaafd werd (24) in de tweede helft van de negentiende eeuw, zou men daarom kunnen zien als onderdeel van een reactie van de 'gentlemen'-stand op bedreiging van hun positie. Als gevolg van de industrialisering drongen enerzijds nieuwe rijken en anderzijds arbeiders steeds meer op in terreinen die voorheen geheel door de gentlemen beheerst werden. Alleen door strenge reguleringen konden de gentlemen op sportgebied hun opvattingen over persoonlijke uitmuntendheid en eer opleggen aan de nieuwkomers op sportgebied uit andere maatschappelijke groeperingen. Dit moet dan ook de reden zijn waardoor deze reguleringen in tegenstelling lijken te zijn met het gedrag van de gentlemen aan het begin van de negentiende eeuw. In die tijd bedreven zij de sport ook voor hun vermaak, maar hadden ze er geen bezwaar tegen om voor geldprijzen te strijden. Dit wordt begrijpelijk als men er van uit gaat dat de sociale verhoudingen in die tijd het voor de gentlemen niet noodzakelijk maakten om hun standsopvattingen op sportgebied scherp te articuleren.

Volgens E. P. Thompson (25) was de aanwezigheid van de arbeidersklasse vanaf 1832 de belangrijkste factor in het Britse politieke leven. Als men er van uit gaat, dat de invloed van de arbeidersklasse van toen af aan ook langzamerhand ging doorwerken in het sportieve leven, dan loopt de toename van de invloed van de arbeidersklasse bijna synchroon aan de betekenisverandering die het amateurbegrip doormaakte, nl. vanaf 1839 toen volgens de Henley-bepalingen een amateur een gentleman was, tot 1881, toen de A.A.A. de uitsluitingsclausule van handarbeiders schraptte en alleen nog de financiële verbodsbepalingen aanhield.

Amateurisme op het vaste land in de negentiende eeuw

Als voorbeeld van een amateurbepaling die aan het eind van de negentiende eeuw op het vaste land van West-Europa opgesteld werd, kan de bepaling gelden, die opgesteld werd ter gelegenheid van de eerste olympische spelen in 1896:

‘Men is geen amateur meer als men:

1. geldprijzen in ontvangst neemt,
2. met een professional aan een wedstrijd deelneemt,
3. als leraar of raadgever voor lichamelijke oefening loon ontvangt,
4. aan een wedstrijd voor ‘all comers’ deelneemt’ (26).

De gedachte dat een dergelijke bepaling weinig met standoverwegingen te doen heeft wordt gesteund door de afwijzing van een voorstel van de Engelse roeibond door het olympische oprichtingscongres in 1894 om handwerklieden als niet-amateurs niet toe te laten tot de olympische spelen. Op de olympische spelen mochten standonderscheidingen geen rol spelen. Sociale verhoudingen zouden geen doorslag mogen geven in de vaststelling wie amateur is. Bij dure sporten als paardrijden en zeilen werden zelfs bepaalde uitzonderingen op de amateurbepalingen toegelaten om ook minder draagkrachtigen in deze sporten een kans te geven (27).

Bij de beschouwing van het Engelse amateurisme in de negentiende eeuw bleek echter dat ook de uitsluitend financiële verbodsbepalingen gebaseerd waren op de eer-opvattingen van een stand. De vraag is nu of bij de amateurbepalingen op het vaste land deze aan de gentlemen-stand gebonden eeropvattingen ook een rol spelen, of dat deze bepalingen op grond van geheel andere overwegingen opgesteld zijn.

Als men de geschiedenis van de georganiseerde sportbeoefening op het vaste land van West-Europa nader beziet, valt op dat daar evenals in Engeland de wedstrijdsport beoefend en in organisatie-verband gebracht werd door leden van de hoogst geplaatste burgerlijke groeperingen en door de lagere adel.

Gegevens hierover heb ik vooral onderzocht voor Nederland, maar er is weinig reden om aan te nemen dat wat deze kwestie betreft de ontwikkelingen in Nederland erg verschillend zijn geweest van die van andere landen (28).

De latere beroepen van de oprichters van de eerste Nederlandse voetbalclub H.F.C. (1879) waren: grootgrondbezitter, gedeputeerde van Noord-Holland, griffier van de Raad van Beroep in Den Haag, directeur van een houtwarenfabriek, makelaar in effecten, notaris, medicus en houthandelaar. Twee van hen waren bovendien jonkheer (29).

Van 1894 tot 1951 daalde het percentage Nederlands-elftal-spelers die uit betere milieus afkomstig waren van 96 naar 6 (30).

Tot de 41 mededingers aan de vélôcipedé-wedrit te Deventer op zondag 13 oktober 1872 behoorden 2 baronnen, 13 academici (één baron is tevens academicus), 2 fabrikanten, 2 particulieren, een boekhouder, een gemeenteraadslid, een journalist, een officier Artillerie en een koopman, twee zijn naar Indië gegaan. Van de overigen worden geen nadere bijzonderheden gegeven, maar daar zijn er nog drie met een dubbele naam bij en één die 'Van Lennep' heet, en waarschijnlijk ook van adel zal zijn geweest (31).

Ook in de gedenkboeken van nationale sportorganisaties op het gebied van atletiek, schaatsen, zwemmen, gymnastiek en roeien valt het grote aantal mensen op met adellijke of academische titels en dubbele namen, die vooral op organisatorisch gebied, maar ook als deelnemer een belangrijke rol hebben gespeeld. De namen van de leden van het eerste bestuur van de Nederlandsche Schaatsenrijdersbond (1882) waren b.v. M. J. Waller, Mr. S. Salverda, J. J. van Vollenhoven, J. van Buttingha Wichers, G. Baron de Salis, Mr. M. Mzn. van Heloma en H. J. Diephuis (32).

De rol van het standsbewustzijn van deze elite t.a.v. de opvattingen over het amateurisme komt van tijd tot tijd in de geschiedenis van verschillende sporten naar voren. In 1889 stelde b.v. het Algemeen Bestuur van 'De Nederlandsche Vélôcipedisten-Bond' voor om wielrenners op bondskosten naar buitenlandse kampioenschappen te zenden. In *Een Halve Eeuw Wielersport 1867-1917* wordt het verzet hiertegen als volgt beschreven:

' 'n Heftige bestrijding van den secretaris, D. ter Haar, was het gevolg. Deze heer was de mening toegedaan, dat een 'gentlemansport', als de

wielersport was, geheel en al uit eigen middelen bekostigd moest worden en ieder die niet voor eigen rekening de wedstrijden kon meemaken, moest z.i. maar thuis blijven' (33).

Gelukkig voor de minder draagkrachtige wielrenners werd het voorstel van het Algemeen Bestuur aangenomen. Maar het verzet ertegen is tekenend voor de relatie tussen de standopvattingen van de gentleman en de houding t.a.v. het amateurisme.

Op iets andere wijze blijkt een dergelijke relatie ook uit de statuten van de vereniging 'Nederlandse Corinthians'. Deze voetbalvereniging werd in 1922 opgericht (34), in een tijd dat het voetballen meer en meer een volkssport aan het worden was, en de Nederlandse elite die deze sport in Nederland geïntroduceerd had zich er steeds meer uit terugtrok. Het doel van de vereniging was het hooghouden van de amateurbeginselen bij de beoefening van de voetbalsport. In de oorspronkelijke tekst van de statuten werd echter als doel aangegeven:

'Doel van de vereniging is het hooghouden der amateurbeginselen bij de beoefening der voetbalsport onder de meer beschaafde kringen, die zich gaandeweg aan actieve deelname onttrekken'.

De zinsnede over de beschaafde kringen werd spoedig verwijderd, maar dit veranderde weinig aan de motieven van de oprichters van de vereniging.

Uit de gegevens die Miermans over de 'Nederlandse Corinthians' verstrekt blijkt dat men met 'het hooghouden van de amateurbeginselen bij de beoefening der voetbalsport onder de meer beschaafde kringen' niet bedoelde dat in die meer beschaafde kringen de financiële verbodsbepalingen van de voetbalbond overtreden werden. Wat men er wel mee bedoelde was dat men de meer beschaafde kringen voor de voetbalsport wilde behouden door die sport op een bepaalde manier — volgens de amateurbeginselen — te bedrijven. Amateurbeginselen hebben hier, overeenkomstig met de letterlijke betekenis van het woord 'amateur' d.i. liefhebber, de betekenis van sport beoefenen voor het genoeg. En genoeg heeft hier dan niet alleen de betekenis van 'er geen geld mee verdienen'. Het woord wordt in het eerste jaarverslag van de 'Nederlandse Corinthians' gebruikt in tegenstelling tot de dwang tot spelen die uitging van het toen nog niet vanzelfsprekende competitie-stelsel, en het belang dat het winnen daardoor kreeg. Het genoeg van het voetballen werd ook aangetast door de toenemende verruwing en onsportiviteit, die het gevolg was van het, met een geheel andere mentale

instelling voetballende, toenemende aantal volksclubs. In een gedenkboek van de Nederlandse Voetbal Bond uit 1929 dat Miermans aanhaalt, wordt vermeld dat steeds meer leden van de betere standen van voetballen overgingen op sporten als hockey en rugby, omdat daar fair play en kameraadschappelijke omgang nog een belangrijke factor vormden, zo niet de belangrijkste.

Bij de 'Nederlandse Corinthians' is er — voorzover dat uit de beschrijving van Miermans blijkt — geen sprake van een directe relatie tussen de eeropvattingen van hun stand en de bezwaren die zij hadden tegen financieel voordeel bij sportbeoefening voor de sportbeoefenaar. Overtredingen van (financiële) amateurbepalingen zijn voor hen meer een uiting van een algemene sfeer-verandering in de voetbalsport als gevolg van de deelname van volksclubs. De ongedwongen, sportieve en kameraadschappelijke sfeer die het voetballen kenmerkte in de tijd dat alleen de leden van hogere standen deze sport beoefenden was aan het verdwijnen. Het streng handhaven van de (financiële) amateurbepalingen was voor de 'Nederlandse Corinthians' één van de middelen om de verloren gegane sfeer weer in de voetbalsport terug te brengen.

Bij de beschrijving van het amateurisme in Engeland is deze sfeerfactor niet naar voren gekomen. De relatie tussen de eeropvattingen van de gentleman en de bezwaren tegen de rol van geld bij sport leek hier veel direkter te zijn. Toch speelde deze sfeerfactor in Engeland ook een rol. E. Dunning (35) beschrijft hoe zich in het midden van de negentiende eeuw op de 'public schools' een 'spel-ideologie' ontwikkelde. Deze ideologie had betrekking op de karaktervormende waarde van het spel (rugby). Het spel leerde het individu loyaal zijn aan de groep, samenwerking, het zich aan regels houden in wedijversituaties e.d. Aldus werden de jongens uit de hoogste standen opgevoed in het ideaal van de 'christian gentleman' (36). Mc Intosh stelt dat bij het opstellen van amateurbepalingen sfeerargumenten een rol speelden in Engeland. Alhoewel het voor de gentleman zelf niet onmogelijk was geweest om zich sportief en volgens de regels van het spel te gedragen als er om geldprijzen werd gespeeld, of wanneer er gewed werd, hadden de 'wetgevers' van het amateurisme het gevoel dat spelers die afkomstig waren uit de arbeidersklasse daar niet toe in staat zouden zijn. Wilde men daarom de sportieve sfeer handhaven bij de niet te vermijden deelname van spelers uit lagere klassen, dan moesten de gentlemen ook zelf afzien van het spelen om geldprijzen en van het wedden (37). Toch lijkt dit (paternalistische) sfeer-argument minder zwaarwegend dan in het Neder-

landse geval. In Engeland is het veel duidelijker dat de financiële amateurbepalingen en de argumentatie ervoor een direct gevolg zijn van oudere standsverschillen tussen de beoefenaars van sporten die traditioneel in alle lagen van de bevolking beoefend werden.

In Nederland, maar ook in de andere Westeuropese landen lag deze situatie heel anders. Engelse sporten als atletiek, voetbal, hockey en cricket werden als het ware ingevoerd op het vaste land. Importeurs waren leden van de hoogste standen die of in Engeland (op school) waren geweest, of de sport geleerd hadden van Engelsen die op het vaste land verbleven.

In Nederland ziet men dit in zeer uitgesproken vorm. Daar was het W. J. H. (Pim) Mulier, zoon van een grootgrondbezitter die Engelse sporten als atletiek, voetbal, cricket en hockey, zo niet importeerde, dan toch in hoge mate als eerste stimuleerde en in organisatorische vorm bracht. Mulier stimuleerde de beoefening van deze sporten vooral onder zijn tot de hoogste standen behorende vrienden en kennissen. (Zie de latere beroepen van zijn mede-oprichters van H.F.C.)

Deze sporten kwamen dus in Nederland aan het einde van de negentiende eeuw in tegenstelling tot in Engeland uitsluitend tot ontwikkeling onder de hoogste maatschappelijke groepen. Onder de sportbeoefenaren in Nederland en de rest van West-Europa bestonden zodoende in die tijd niet de traditionele standsverschillen in de sport die er in Engeland waren. Hierdoor had men in deze gebieden niet zo erg de neiging om de amateurbepalingen op te vatten als uitdrukking van de eergevoelens van een bepaalde stand tegenover leden van opdringende lagere standen (38).

Er zijn wel tekenen waaruit blijkt dat de financiële verbodsbepalingen van het amateurisme gezien werden als uiting van de opvatting dat het een gentleman niet paste om zich voor geld in te spannen. Zie b.v. het citaat van de secretaris van de Vélocipèdisten bond. Maar uit het gedrag van de leden van het oprichtingscongres van de olympische spelen en uit de opvattingen van de 'Nederlandse Corinthians' blijkt dat de financiële amateurbepalingen op het vaste land eerder gezien werden als een van de voorwaarden om een sportieve en kameraadschappelijke sfeer onder sportbeoefenaren te garanderen. Wel is het ook weer zo dat met name de 'Nederlandse Corinthians' die sportieve en kameraadschappelijke sfeer direct in verband brachten met de specifieke wijze waarop de leden van de hogere standen hun sport beoefenden.

Op grond hiervan zou ik willen stellen dat het verschil in de opvattingen over het amateurisme tussen Engeland en de rest van West-Europa aan het eind van de negentiende eeuw eruit bestaat, dat de Engelse opvattingen

iets directer samenhangen met de eer-opvattingen van leden van de hoogste standen dan dat in de rest van West-Europa het geval was.

De rationalisering van de sportbeoefening

De verdediging van het amateurisme heeft vooral betrekking op het afschermen van de sport tegen de gevaren van commercialisering, nationalisme en — in het algemeen — tegen de 'ontwrichte wereld met haar vele zorgen en moeilijkheden' (Scharroo). Over het effect van de gevaren die de sport in het algemeen en de olympische spelen in het bijzonder bedreigen bij het opheffen van de amateurbepalingen blijft men vaag. Diem heeft het over het verdwijnen van het feestkarakter van de olympische spelen, daarmee zou ook de magisch bindende kracht ervan verdwijnen. Verder ziet hij het amateurisme als een barrière tegen de toename van fanatisme en onsportiviteit. Brundage is vooral bezorgd dat sportleiders hun opvoedende taak in het belang van de vooruitgang van de mensheid verwaarlozen. Het blijft echter geheel onduidelijk hoe men zich voorstelt dat door handhaving van het amateurisme deze gevaren afgewend kunnen worden.

Deze onduidelijkheid klemmt des te meer, omdat het makkelijk vast te stellen is, dat door het amateurisme de beoogde effecten niet bereikt worden. Uit het onderzoek van Lenk naar de mate van verwezenlijking van verschillende olympische waarden en doeleinden blijkt dat tot de weinige doelen en waarden die totaal niet verwezenlijkt zijn juist de afscherming van de olympische spelen tegen commercialisering en nationalisme behoren (39). Ook de door Scharroo genoemde afscherming van de sport tegen de ontwrichte wereld met haar vele zorgen en moeilijkheden is duidelijk niet verwezenlijkt als men denkt aan de invloed op de olympische spelen van de opstand in Hongarije in 1956 en de bezetting van Tsjechoslowakije in 1968, de apartheidproblematiek (uitsluiting van Z.-Afrika en Rhodesië), en het conflict in het Midden-Oosten (moord op Israëliërs in München).

Men zou daarom kunnen veronderstellen dat sportleiders het amateurisme blijven verdedigen omdat het voor hen een symbool is van een instelling t.a.v. sport die niet verontreinigd is door smetten die volgens hen niet in de sportwereld thuishoren. Zo gezien gaat men ervan uit dat het amateurisme geen werkelijke invloed heeft op ontwikkelingen in de sportwereld, maar dat het een houvast is voor al diegenen die bepaalde ontwikkelingen in de sportwereld betreuren.

Het essentiële element van de ontwikkelingen waar het hier om gaat is treffend beschreven in het boek van J. Huizinga, *Homo Ludens*.

Na vastgesteld te hebben dat de ontwikkeling van het sportwezen sedert het laatste kwart van de negentiende eeuw in een richting verloopt, waarin het spel steeds ernstiger wordt opgevat, de regels steeds strenger en in meer fitnesses uitgewerkt worden en de prestaties hoger worden opgevoerd, schrijft Huizinga:

‘In de archaische beschavingen maakten de wedkampen deel uit van gewijde feesten. Zij waren onmisbaar als heilige en heilwerkende handelingen. Dit verband met den cultus is in de moderne sport geheel verloren gegaan. Zij is volstrekt ongewijd geworden, en heeft geen organisch verband met de gemeenschap, ook al schrijft een regeringsgezag haar beoefening voor. Zij is veeleer een zelfstandige uiting van agonale instincten dan een factor van vruchtbaren gemeenschapszin’ (40).

Hierbij signaleert Huizinga dezelfde verschijnselen als de ‘Nederlandse Corinthians’ vijftien jaar voor hem deden:

‘Nu gaat met de steeds toenemende systematisering en disciplinering van het spel op den duur iets van het zuivere spelgehalte verloren. Dit openbaart zich in de scheiding tusschen professionals en amateurs. De spelgroep scheidt degenen uit, voor wie het spel geen spel meer is, en die, schoon van hooger capaciteit, in standing beneden de echte spelers staan. De houding van den professional is niet meer die van het spel, het spontane en zorgeloze gaat van hem niet meer op’ (41).

Net als bij de ‘Nederlandse Corinthians’ is het bij Huizinga zo, dat het verdwijnen van ‘het spontane en zorgeloze’ in de sport op de rekening wordt geschreven van degenen die zich niet houden aan de financiële bepalingen van het amateurisme, de professionals. Maar veel duidelijker dan bij de ‘Nederlandse Corinthians’ komt bij Huizinga de rol van de standsopvattingen die wij aantreffen bij de engelse gentleman naar voren. Het systematisch en gedisciplineerd naar hoge prestaties streven, en er bovendien voor betaald worden is iets voor degenen die in ‘standing beneden de echte spelers staan’.

De belangrijkste kenmerken van het veranderingsproces dat zich in de sportwereld afspeelde waren volgens Huizinga: a. de toenemende systematisering en disciplinering en b. de toenemende technische organisatie, materiële uitrusting en wetenschappelijke doordachtheid (42).

Op grond van deze kenmerken zou men dit proces dat Huizinga signaleer-

de en waar hij zijn bezwaren tegen maakte een rationaliseringsproces kunnen noemen (43). Volgens Huizinga is dit proces vanaf het laatste kwart der negentiende eeuw aanwijsbaar. Dus vanaf de tijd dat de sportbeoefening in meer georganiseerde vorm ging plaatsvinden. Op dit proces wordt echter pas na de eerste wereldoorlog, als ook bredere lagen van de bevolking aan sport gaan doen gereageerd. Vanaf dan bespeurt men tekenen dat volgens sommigen de spontaniteit en de zorgeloosheid bij de sportbeoefening aan het verminderen zijn. Pas in die tijd treft men ook uitlatingen aan van sportleiders die in die richting wijzen, en het is ook pas in die tijd dat er een beweging als de 'Nederlandse Corinthians' ontstaat.

Dit rationaliseringsproces is vooral van invloed geweest op de amateurbeginselen. Dergelijke beginselen zijn in tegenstelling tot de financiële amateurbepalingen nooit in reglementen vastgelegd. Dat kon ook nauwelijks, omdat ze betrekking hadden op de mentale instelling waarmee men zijn mede-sportbeoefenaren tegemoet trad. Ze hielden in dat men op kameraadschappelijke wijze sport beoefende, niet zozeer om te winnen, maar om het spel. De kern van het rationaliseringsproces bestond juist uit een veel zakelijker, op het verrichten van optimale prestaties afgestemde, benadering van de sport.

De in reglementen vastgelegde financiële amateurbepalingen waren veel minder aan verandering onderhevig. De behoefte aan geld, die ontstond om de voorwaarden te scheppen om een op optimale prestaties afgestemde benadering van de sport mogelijk te maken werd opgevangen door de bepalingen steeds ruimer te interpreteren (staats- (universiteits-), en bedrijfs-athleten!) en ze slechts in uitzonderingsgevallen daadwerkelijk toe te passen. De beperkingen die deze uitgerekte amateurbepalingen verder nog aan de ontwikkeling van de 'prestatie'-sport opleggen, kunnen tot nu toe gehandhaafd worden met behulp van de reglementaire machtsmiddelen die de hoogste leiders in de sportwereld ter beschikking staan.

Het op gang komen van dit rationaliseringsproces is maar voor een deel te verklaren op grond van het wedijverprincipe dat aan de wedstrijd sport ten grondslag ligt. Op grond van dit wedijverprincipe kan men begrijpen dat veel mensen de motivatie op kunnen brengen om systematisch en gedisciplineerd naar maximale prestaties te streven. Maar de hele organisatorische ontwikkeling die zich in de sportwereld heeft voorgedaan om dit streven naar maximale prestaties te bevorderen wordt op basis van het wedijverprincipe alleen niet begrijpelijk.

Sportbeoefening werd een veel serieuzere aangelegenheid dan het oorspronkelijk was, toen onder invloed van enthousiaste propagandisten sportbeoefening als middel tot bevordering van de geestelijke en lichamelijke volksgezondheid gezien ging worden. Maximale sportprestaties zouden hierbij als voorbeeld kunnen dienen voor de massa van de bevolking om ook aan sport te gaan doen (44). Men kan in deze serieuzere houding t.a.v. de sportbeoefening na de eerste wereldoorlog de toenemende deelname van bepaalde leden van de middenklassen herkennen. Met name gaat het hier om het door het calvinisme beïnvloede deel van de middenklassen. Volgens Max Weber (45) was voor hen sportbeoefening alleen toelaatbaar als het volgens de principes van de ascetische levenshouding, dienstbaar was aan een rationeel doel, zoals de bevordering van het fysieke prestatievermogen.

Toen de belangstelling voor sport eenmaal in alle lagen van de bevolking gewekt was, werden sportprestaties ook voorwerpen van nationale trots. Vanaf 1936 (olympische spelen in Berlijn) ziet men dit steeds duidelijker worden. Ook dit bevorderde het streven om op zo vakkundig mogelijke wijze tot zo goed mogelijke prestaties te komen.

Men zou kunnen stellen dat vanaf de eerste wereldoorlog sportbeoefening steeds meer een middel werd om bepaalde doeleinden te bereiken. Aanvankelijk was het dit alleen vanuit het oogpunt van de nationale sportorganisaties, maar na 1936 nam de staat in toenemende mate dit gezichtspunt over. Vooral na de tweede wereldoorlog gaat dit ook gelden voor het bedrijfsleven. Dus in plaats van een doel op zich, wat sport voor de gentlemen was, werd het steeds meer een middel (46). Dat sluit niet uit dat sport voor de individuele beoefenaars nog een doel op zich bleef. Maar hun individuele streven naar uitblinken werd in toenemende mate bevorderd en mogelijk gemaakt door instanties die de sport als middel tot andere doelen zagen.

Het streven naar een meer rationele, prestatiegerichte aanpak van de sportbeoefening ziet men vanaf 1920 in de gehele sportwereld naar voren komen. Vanaf die tijd gaan b.v. in Nederland in allerlei takken van sport beroepscoaches optreden. (Athletiek 1922, roeien 1923, schaatsen 1928) (47). Voor de eerste wereldoorlog, in 1914, moesten atletiektrainers zich nog verdedigen tegen mensen die beweerden dat training voor wedstrijden in strijd was met de amateurbeginselen (48). Vanaf die tijd ontstaat er ook een groeiende literatuur over trainingsmethoden, bewegingsstijlen en materialen. Met de systematische opleiding van voetballeiders wordt in Nederland in 1929 begonnen, ook al niet zonder bezwaren van mensen die dit niet

vonden stroken met de amateurbeginselen (49). Bij het zwemmen was een dergelijke opleiding al in 1920 opgezet, gelijk met een nog vrij eenvoudige vorm van systematische medische begeleiding (50).

Na de tweede wereldoorlog hebben deze ontwikkelingen zich versneld voortgezet. Op het gebied van sportmateriaal zijn d.m.v. wetenschappelijk onderzoek vele nieuwe vondsten gedaan, zoals extra-verende schoenzolen, krachtig zwiepende polsstokken, super-lichte boten en lichter lopend materiaal voor atletiekbanen.

Vooral ook aan het toenemende belang van de rol van artsen, fysiologen en ander medisch personeel bij de begeleiding van sportbeoefenaren kan men het streven naar een meer rationele benadering van de sport aflezen. Onder invloed van deze medici zijn bijvoorbeeld algemeen toegepaste oefenmethoden ontwikkeld, waarvan Jürgen Habermas het volgende schrijft:

'Sport is al lang een sector van de arbeidsrationalisering geworden. De onlangs door de sportgeneeskunde ingevoerde intervaltraining houdt in principe op geen andere wijze dan de in de arbeidsfysiologie aanbevolen Refa-methoden rekening met de pauzes tussen de afzonderlijke oefeningen: ook die bewijzen namelijk hun overwicht t.a.v. de oudere methode van Taylor juist daarin dat ze rekening houden met de nuttigheid van 'pauzes' tussen de afzonderlijke arbeidsprestaties voor het hogere doel van de prestatieverhoging' (51).

Ook worden de meting van prestaties en de vaststelling van de omstandigheden waaronder ze verricht dienen te worden steeds verder gereguleerd en gestandaardiseerd met behulp van steeds meer verfijnde en kostbare apparatuur.

In vrijwel iedere tak van sport worden periodiek congressen gehouden om veranderingen in de reglementen aan te brengen en uit te werken. De reglementen zijn uitgedijd tot hele boekwerken, die bijna alleen nog toegankelijk zijn voor specialisten.

Een typische fase binnen dit rationaliseringsproces is het ontstaan van universitaire leerstoelen in de 'Wetenschap van de Lichamelijke Opvoeding'. In Oost-Europa, Japan, Rusland en de V.S. bestaan dergelijke leerstoelen al tientallen jaren. In Nederland is deze fase van het rationaliseringsproces van de sportwereld pas in de laatste jaren bereikt (Utrecht, Rijksuniversiteit, 1969, Amsterdam, Vrije Universiteit, 1971).

Vooral op organisatorisch niveau, maar ook bij de individuele sportbeoefenaars en het publiek heeft deze ontwikkeling geleid tot een oriëntatie

waarbij men bij sportwedstrijden meer aandacht heeft voor de prestaties die er geleverd worden dan voor het ontmoetingskarakter ervan (52).

Conclusie: Het traditionalisme van sportleiders

Het rationaliseringsproces in de sportwereld leidt ertoe, dat bij belangrijke wedstrijden op het verrichten van topprestaties ingestelde atleten elkaar ontmoeten met als voornaamste doel de overwinning. De enige voorwaarden die aan deze ontmoetingen te stellen zijn betreffen de gelijke kansen voor alle deelnemers en het reglementaire gedrag van allen die bij de wedstrijden betrokken zijn.

Deze vorm van sportbeoefening is echter precies wat Huizinga bedoelde met een sport die het verband met de cultus verloren heeft en een 'zelfstandige uiting van agonale instincten' is geworden. Het zijn de volstrekt rationele onpersoonlijke relaties, die uit een dergelijke sportopvatting voortvloeien, waartegen de sportleiders zich, door vast te houden aan de amateurbepalingen, willen verzetten. Ver op de achtergrond spelen daarbij wellicht nog standsopvattingen van de gentleman een rol, waarbij het rationeel voor het levensonderhoud streven naar prestaties, vooral als het gepaard gaat met zware fysieke arbeid, als onwaardig wordt beschouwd. De verwijzingen naar betaalde artiesten (Diem) en gehypertropheerde atleten (A. Brundage) doen dit vermoeden. Veel directer spelen hierbij echter de gevoelens een rol die zo expliciet door de 'Nederlandse Corinthians' vertolkt werden. De tot de hoogste maatschappelijke lagen behorende leiders van de olympische beweging hebben nog een sportopvatting, die ontleend is aan de tijd dat sport alleen door de elite werd beoefend. Het amateurisme is voor hen de uitdrukking van een sportwereld die gekenmerkt werd door informele, spontane en persoonlijke relaties. Alhoewel zij zelf ook wel zien dat dit amateurisme verschaald is tot een aan alle kanten ontdoken verbod op het verwerven van financieel voordeel door sportbeoefening, achten zij het nog de laatste barrière tegen een volledig gerationaliseerde sportwereld.

Een belangrijke oorzaak van de hardnekkigheid van dit verzet wordt waarschijnlijk gevormd door het systeem van coöptatie en de daarbij gebruikte selectie-criteria, waardoor de belangrijkste organen van de olympische beweging aangevuld worden. Alhoewel coöptatie de onafhankelijkheid van een orgaan tot op zekere hoogte kan garanderen, bevordert het in hoge mate het traditionalisme. De zittende leden van een orgaan zullen

meestal geneigd zijn om uittreedende leden te vervangen door mensen die dezelfde opvattingen toegedaan zijn als zichzelf.

Alhoewel het amateurisme als uitdrukking van bepaalde standsopvattingen te beschouwen is, wilde men vanaf de oprichting van de olympische beweging standsverschillen op de olympische spelen geen rol laten spelen. Bij het oprichtingscongres in 1894 werd het voorstel van de Engelse roeibond om handwerkslieden niet als amateur te beschouwen verworpen. Bij de leiders van de olympische beweging bestaat geen behoefte om mensen uit lagere standen te weren. Waar het hen om gaat is door middel van de amateurbepalingen hun traditionele, met de eeropvattingen van een hogere stand vermengde visie op de sportbeoefening te handhaven. Dat is dan ook de reden waarom de amateurbepalingen voor de leiders van de olympische beweging vooral een morele betekenis hebben en niet om praktische redenen worden gehandhaafd. Het feit dat de belangrijkste ontwikkelingen in de sportwereld volledig in strijd zijn met deze morele opvattingen, maakt de leiders van de olympische beweging tot ietwat tragische figuren.

Noten

1. Nelissen, Nico J. M. en J. Wil Foppen, *Topsport in het Geding*, Leiden, 1972, p. 174.
2. Nelissen, Nico J. M. en J. Wil Foppen, o.c., p. 106 e.v.
3. Heinilä, Kalevi, *Survey of the Value Orientations of Finnish Sportleaders*, 1970. Paper, ingediend op het 7e wereldcongres voor sociologen te Varna.
4. Mehl, Fritz, 'Der Amateurbegriff' in: *Leibesübungen - Leibeserziehung*, Vol. V, 1972, Wenen, p. 253 (vert. R.S.).
5. Zie Lenk, H., *Werte, Ziele, Wirklichkeit der Modernen Olympischen Spiele*, Schorndorf bei Stuttgart, 1964, p. 8 e.v. over de 'Vieldeutigkeit der „olympischen Idee"'. Lenk noemt (p. 17) de volgende waarden en doeleinden: het religieuze eredienst karakter, het feestelijk artistieke karakter, de wedstrijd en prestatie-gedachte, het idee van een prestatie-elite op sportgebied, de fair-play-waarde, de wapenrustgedachte, de vredesmissie-functie, het wederzijds begrip tussen de volkeren, het overbruggen van cultuur-, geloofs-, ras- en klassegrenzen, het verenigen en sturen van de verschillende sporten, de amateurgedachte, de politieke onafhankelijkheid, de opvoedende werking en de moderne vormgeving van de antieke doelstellingen van de spelen.
6. Deze term komt men vaak tegen i.v.m. beschouwingen over de olympische spelen. Het is niet duidelijk wat er precies mee bedoeld wordt. C. Diem gebruikt de term b.v. in zijn *Weltgeschichte des Sports* (Stuttgart, 1967, p. 1198), zonder er verder iets over te zeggen. Zelf beschouw ik de olympische beweging als het totaal van alle individuen en organisaties die betrokken zijn bij het in stand houden, organiseren en uitvoeren van de olympische spelen.
7. Lenk, H., o.c., p. 242.
8. Mehl, Fritz, o.c., p. 254 (vert. R.S.).
9. Mehl, Fritz, o.c., p. 254 (vert. R.S.).

10. Mehl, Fritz, o.c., p. 254 (vert. R.S.).
11. *Gouden Boek der K.N.A.U.* Uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum 28-5-1901-28-5-1951, p. 22.
12. Mehl, Fritz, o.c., p. 255 (vert. R.S.).
13. Lenk, H., o.c., p. 203.
14. In steeds meer sporten ziet men vormen van 'sponsoring' voorkomen die niet in overeenstemming zijn met de amateurbepalingen van het I.O.C. In Nederland b.v. tafeltennis, hockey, schaatsen, honkbal, basketbal, volleybal, atletiek en amateurwielrennen.
15. Zie Miermans, Dr. C., *Voetbal in Nederland, maatschappelijke en sportieve aspecten*, Assen, 1955, p. 32 e.v.
16. Le Flochmoan, J., *La Genèse des Sports*, Paris, 1962, p. 71 (vert. R.S.).
17. Strutt, Joseph, *The Sports and Pastimes of the People of England*, Detroit, 1968 (oorspr. 1801), p. X.
18. Shearman, Montague, 'Amateur', in: *The Encyclopaedia of Sport*, ed. by The Earl of Suffolk and Berkshire, London, 1900, pp. 1-3.
19. Perkin, Harold, *The Origins of Modern English Society 1780-1880*, London, 1969, p. 183 e.v.
20. Shearman, Montague, o.c. p. 1. Dat de scheiding tussen de standen slechts in de amateurbepalingen van twee sporten is aangebracht, komt waarschijnlijk doordat die scheiding ook op een andere manier tot stand kan worden gebracht, nl. in het toelatingsbeleid van de afzonderlijke verenigingen. Tot in deze tijd kennen veel sportverenigingen in Engeland en de rest van West-Europa een ballotagesysteem. Men onderzoekt dan of aspirantleden een geschikte mentaliteit hebben voor de vereniging. Alhoewel daar weinig over onderzocht is lijken zowel vroeger als nu standsopvattingen een belangrijke rol te spelen bij het vaststellen van iemands mentaliteit.
21. McIntosh, P. C., *Sport in Society*, London, Watts en Co, 1963, p. 178-179.
22. Raven, Simon, *The Decline of the gentleman*, New York, Simon and Schuster, 1962, p. 16.
23. Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, Mohr, 1972 (Oorspr. 1932), p. 635.
24. Niet in alle sporten werd het amateurisme gehandhaafd. Door de enorme populariteit van het voetbal en de grote opbrengsten aan toegangsgelden werd al in 1885 het professionalisme in het Engelse voetbal gereguleerd. Op golf-, cricket- en paardrijgebied werden de posities van de beroepskrachten die erbij betrokken waren streng gereguleerd. In alle andere amateursportbonden werden professionals echter zeer streng geweerd (McIntosh o.c., p. 180).
25. Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class*, Penguin Books, 1963, p. 12.
26. Mehl, Fritz, o.c., pg. 253 (vert. R.S.).
27. Lenk, H. o.c., p. 198, 199.
28. vgl. Prokop, Ulrike, *Soziologie der Olympischen Spiele. Sport und Kapitalismus*, München, Carl Hanser Verlag, 1971, p. 43 e.v.
29. Miermans, Dr. C. o.c., p. 85, 86.
30. Miermans, Dr. C. o.c., p. 252.
31. Hogenkamp, George J. M., *Een Halve Eeuw Wielersport 1867-1917*, Amsterdam, 1916, p. 44.
32. v. Laer J. Cz., G. W. A., *Gedenkboek van de Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond 1882-1932*.
33. Hogenkamp, George J. M., o.c., p. 117.
34. Alle gegevens over deze vereniging heb ik ontleend aan Miermans, Dr. C., o.c., p. 141 e.v.
35. Dunning, Eric, 'The Development of Modern Football' in: Dunning, Eric (Ed.), *The Sociology of Sport*, London, 1971, p. 143.

36. Dunning, Eric, o.c., p. 141 e.v. Zie ook Raven, S., o.c., p. 50.
37. McIntosh, P. C., o.c., pp. 180, 181.
38. In Nederland nam in 1886 'het Comité voor het Championaat van Nederland voor Heren liefhebbers in single sculling out-Riggers' de amateurbepalingen van Henley over. Nergens blijkt echter dat men deze bepalingen om een andere reden overnam dan om het sterke Engelse en Duitse roeiers mogelijk te maken aan de wedstrijden die het Comité wilde organiseren deel te nemen. (Zie *De Nederlandse Roeisport*, Gedenkboek N.R.B., p. 72).
39. Lenk, H., o.c., pp. 292, 293.
40. Huizinga, J., *Homo Ludens, proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*, Haarlem, 1938, p. 284.
41. Huizinga, J., o.c., p. 284.
42. Huizinga, J., o.c., p. 287.
43. Zie b.v. Weber, M., o.c., p. 675. Weber heeft het hier over het opdringen van het 'Rationalismus' in de zin van een ontwikkeling naar 'rationele' zakelijkheid, naar een 'Berufs'- und 'Fachmenschentum'.
44. Deze opvatting treft men o.a. aan in het citaat van A. Brundage. Op atletiekgebied zie: *Gouden Boek der K.N.A.U.*, p. 63; op gymnastiekgebied zie: Van Staal, L. *Een Leeuw van Honderd 1868-1968*, p. 30; op zwembad zie: *Kaleidoscoop van een jeugdige Grijsaard*, 1963, uitgegeven ter gelegenheid van het 75-jarige bestaan van de K.N.Z.B., pp. 55, 56. Vooral voor de tweede wereldoorlog is het overigens zo dat er in de organisaties van deze sporten meningsverschillen bestonden of men de nadruk moest leggen op massa-sportbeoefening of op het streven naar topprestaties. Vooral na de tweede wereldoorlog heeft de visie dat door middel van topprestaties de massa tot sportbeoefening komt helemaal de overhand gekregen. Dit was trouwens ook een van de doelstellingen van de olympische spelen.
45. Zie Weber, M., *Die protestantische Ethik*, München, 1965, p. 176.
46. De precieze beschrijving van de wijze waarop de opvattingen van de sportbonden, de staat en het bedrijfsleven over de rol van de sportbeoefening veranderden en de wijze waarop dit in het handelen van deze organisaties tot uiting kwam vergt een artikel op zichzelf.
47. Zie gedenkboeken K.N.A.U., p. 73, N.R.B., p. 41, K.N.S.B., p. 204.
48. Zie gedenkboek K.N.A.U., p. 57.
49. *Voetballen Toen en Nu, Bundel opstellen verschenen ter gelegenheid van het 75-jarige bestaan van de K.N.V.B.*, 1964, p. 231.
50. *Kaleidoscoop*, p. 139.
51. Habermas, J., 'Soziologische Notizen zum Verhältnis von Arbeit und Freizeit in: Plessner, H. e.a. (Eds), *Sport und Leibeserziehung*, München, 1967, pp. 39, 40.
52. Dit verschil tussen enerzijds de benadrukking van het prestatiestreven en anderzijds het ontmoetingskarakter van sportwedstrijden komt zeer duidelijk tot uiting als men een van de weinige traditionele roeiwedstrijden, de Engelse 'Henley Royal Regatta', met een moderne roeiwedstrijd vergelijkt. Bij deze Engelse roeiwedstrijd bestaat nauwelijks belangstelling voor hetgeen zich op de smalle twee-ploegenbaan afspeelt; de meeste nadruk ligt op het kleurrijke society-gebeuren aan de kant. Bij een moderne roeiwedstrijd zitten de voor elkaar onbekende toeschouwers op de tribunes bijna uitsluitend te kijken naar de races die op de zes-ploegenbaan aan hun oog voorbij trekken.